

פרש לגמלאות: מה עמדת היהדות על פרישה כפויה מעבודה בגיל פנסיה?

שני אנשים מבוגרים נפגשים מדי בוקר בקופת חולים. בוקר אחד מופיע רק אחד וחברו נעדר. הוא נחרד לחשוב מה אירע לו וטלפן אליו הביתה. להפתעתו הרים החבר בעצמו את הטלפון. "היכן היית הבוקר? חיפשתי אותך בקופת חולים".

"מצטער, היום לא הרגשתי טוב"...

ככל שהולכת ומתארכת תוחלת החיים ואנשים מרגישים ב"ה מצוין בגילאים מתקדמים, עולה שאלה חשובה לכותרות: פרישה מעבודה לפי גיל.

החוק במדינות העולם כיום נחלק לשתי גישות: פרישה קבועה לפי גיל, מול פרישה מבחירה לפי תפקוד. המדיניות בארץ ובמדינות נוספות היא, שעובד שמגיע לגיל פנסיה (בארץ: 67 לגבר, 62-64 לאישה) פורש מעבודתו, מאונס ולא מבחירה. מנגד, בארצות הברית, באוסטרליה ועוד, בהגיע העובד לגיל פנסיה הוא זכאי לבחור לפרוש ולקחת את כספי הפנסיה שנצברו עבורו, אך בבחירתו להמשיך לעבוד הלאה ומדי שנה עובר בדיקות רפואיות לבחון את מצב התפקוד שלו ופורש בהתאם למצבו.

התומכים בפרישה גילאית, כפי הנהוג בארץ, מעלים טיעונים שונים¹: א. מספיק לעבוד. אנשים עבדו עשרות שנים, עכשיו הגיע הזמן לצאת לבלות עם הנכדים. ב. כל אדם מבוגר שיוצא משוק העבודה, מפנה מקום לעובד צעיר שרק מתחיל את החיים. ג. בואו נאמר זאת גלויות: העולם שייך לצעירים. אופי העבודה כיום הוא דינאמי, השוק משתנה ללא הרף וישנה קדימה לעובדים צעירים וגמישים לעומת עובדים מבוגרים ומקובעים בשיטות עבודה ישנות. מה גם שעובד מבוגר עולה יותר מעובד צעיר בשל שנות הוותק שלו, בניגוד לתפוקת העבודה שלו שהולכת ופוחתת.

מנגד, התומכים בפרישה תפקודית, מעלים טיעונים כבדי משקל: א. חוק הפרישה אינו רלוונטי בימינו. הוא נוצר בקיסרות הגרמנית בשנת 1889, אך אז עמדה תוחלת החיים על גיל 50 ורוב העובדים לא הגיעו לגיל פרישה. כיום, תוחלת החיים הממוצעת במדינות המתקדמות מתקרבת לגיל 85 וכך יוצא שעובדים נזרקים מהעבודה באמצע החיים. אנשים שנקשרו למקום העבודה ומסוגלים לפי הרגשתם לעבוד עוד שנים, מוצאים עצמם בוקר אחד בודדים בבית ללא סיבה לקום בבוקר. ב. כלל לא ברור שפרישת עובדים מבוגרים משפיעה על תעסוקת צעירים. שיעור האבטלה בארצות הברית לא עלה בעקבות השארת עובדים מבוגרים במקום העבודה. ג. יתכן שעולם הפיתוח זקוק לעובדים צעירים ויצירתיים, אך מנגד, תחומים רבים במשק זקוקים דווקא לעובדים מבוגרים שצברו סבלנות, ניסיון ומשדרים אמינות. תחום כמו שיווק, למשל, נהנה מיתרון כשהמשווק הוא מבוגר ומשדר הבנה ללקוח.

ובכן, מה עמדת התורה בסוגיית פרישה גילאית מעבודה? האם נכון לשחרר עובד ממקום עבודתו בהגיעו לגיל מסוים או ראוי להאריך את משך העבודה ככל האפשר?

פרשת בהעלותך מתייחסת לנושא בצורה מגובשת ומקיפה. למעשה, התורה היא המקום הראשון בהיסטוריה שעושה סדר בסוגיה, אלפי שנים לפני שעשתה זאת הקיסרות הגרמנית.

1. במדבר ח: מבן חמש ועשרים שנה ומעלה יבוא לצבוא צבא בעבודת אוהל מועד: ומבן חמשים שנה ישוב מצבא העבודה ולא יעבד עוד.

מצד אחד, התורה ממציאה את מושג הפרישה לפי גיל. אנו קוראים כאן בפעם הראשונה שיש קצת לגיל העבודה ועובד הופך להיות לא מתאים למקום עבודתו בגיל מסוים. הנושא כאן הוא בני משפחות הלויים שסייעו לכוהנים בעבודת המשכן: הלויים היו נושאים את חלקי המשכן, שרים ומנגנים בעת

¹ ראו מאמר מקיף ברשת: "בחינת סוגיית והדרת פני זקן ההעסקה מעבר לגיל פרישה".

עבודת הקרבנות על המזבח, וכן שומרים על בית המקדש לאות כבוד. התורה קובעת שיש קץ מסוים לגיל העבודה: חמישים שנה.

מצד שני, פרשת השבוע מוסיפה עוד פסוק שהופך את העניין לחלוטין:

פרשתנו ח,כו: ושרת את אחיו באהל מועד לשמר משמרת ועבודה לא יעבד.

התורה מדגישה את ההיפך הגמור: למעשה, אין פרישה מעבודה, אין דבר כזה. הלוי לא מפסיק לעבוד לעולם (כל עוד גופו מסוגל לכך), יש רק הסבה מתפקיד לתפקיד. הלוי עוזב את משא הכלים בכתף, שהיא מלאכה פיזית שבוודאי אינה מתאימה לאדם אחרי גיל 50, אך ממשיך "לשרת את אחיו באהל מועד לשמור משמרת". זאת הסיבה שהתורה חוזרת פעמיים: "ולא יעבוד עוד ... ועבודה לא יעבוד", להדגיש שהוא רק לא עובד "עבודה" פיזית, אך ממשיך לעשות מלאכה אחרת.

מרכבת המשנה (יוסף אלשקר, אחרי גירוש ספרד) אבות ה,כט: 'ולא יעבד עוד' - להגיד שאינו עובד, אלא נותן עצה בהלכות עבודה, שאם לא כן [החזרה על] 'ולא יעבד עוד' מיותר.

אחרי גיל חמישים, עבודת הלוי היא קודם כל להדריך את הצעירים מניסיונו ולהוות עבורם מקור של השראה. כך קובעת המשנה באבות: "בן חמישים לעצה" ומבאר הברטנורא ועוד שהכוונה היא למעבר הלויים מנשיאה בכתף למתן עצה ללויים הצעירים.

בנוסף לכך, רש"י מרחיב את מסכת החובות של העובד המבוגר: **רש"י ח,כו: לא יעבד עוד – עבודת משא בכתף, אבל חוזר הוא לנעילת שערים ולשיר ולטעון עגלות², וזהו ושרת את אחיו.**

הרמב"ם מוסיף עוד פרטים חשובים בסוגיה:

רמב"ם כלי המקדש ג,ח: וזה [הפרישה הכפויה] אינו אלא בזמן שהיו נושאים המקדש [המשכן] ממקום למקום, ואינו מצווה נוהגת לדורות. אבל לדורות אין הלוי נפסל בשנים ... אלא בקול, כשיתקלקל קולו מרוב זקנה ... ויראה לי שאינו נפסל אלא לומר שירה, אבל יהיה מן השוערים.

שתי נקודות חשובות מודגשות כאן: א. בדומה לעבודת הנשיאה, גם השירה בפה נפגמת עם הגיל, אבל המודל הוא תפקודי-אישי ולא גילאי. הוי אומר שהלוי פורש בהתאם לחולשת קולו האישית ולא בגיל קבוע כשיתכן שהוא עוד במיטבו. ב. גם אחר כך, הוא רק עובר בתוך המפעל לתחום אחר, קל יותר וממשיך לעבוד עד הרגע האחרון שהוא מסוגל לכך בתור שוער.

למדנו כי המודל היהודי הוא הקיצוני ביותר שקיים: לא רק שהפרישה היא תפקודית-אישית ולא גילאית (כמו המודל האמריקאי), אלא יותר מכך: עובד אינו מסיים לעולם את עבודתו. העבודה היא חיינו. כשאינו יכול לשיר, עובר לעבודה אחרת בתוך המפעל שמתאימה לו.

והשאלה היא למה בעצם? מדוע הלויים אינם מקבלים את האפשרות לסיים את עבודתם בגיל מסוים וליהנות מהחיים ומהנכדים בזמן שנותר להם? חשוב לזכור כי עבודתו של הלוי היא אינה בגדר בחירה, אלא חובה. הציווי להמשיך לעבוד פירושו שהלויים חייבים לעבוד במשכן כל עוד גופם נושא אותם, והשאלה היא, למה לא לשחרר אנשים לנוח ולתת העדפה לצעירים?

אנו רוצים לדון היום במשמעותה הכבירה של העבודה והעשייה לפי התפיסה היהודית-חסידיית.

ב. למען האמת, העמדה היהודית היא הרבה יותר מעניינת. לא רק שאנשים מבוגרים רשאים להמשיך לעבוד, אלא למעשה, המשרות החשובות באמת שמורות בעיקר למבוגרים.

כולנו זוכרים את דברי רבי אלעזר בן עזריה המצוטטים בהגדה של פסח: "הרי אני כבן שבעים שנה". מה משמעות הביטוי? ההסבר ידוע: העובדה שהוא נראה פתאום "כבן שבעים שנה" היוותה סימן

² כיצד הלוי המבוגר יכול "לטעון עגלות" שהיא מלאכה פיזית? ראו לקו"ש יח/52 שלכן מסיים רש"י: "ושירת עם אחיו", היינו שטוען ביחד עם אחיו ויכול לסחוב עם שותף. עכ"פ למדנו את גודל החיוב שהלוי ימשיך לעבוד.

משמים כי הוא **ראוי להנהגת ישראל**. הסיפור היה כזה: רבן גמליאל הנהיג את הסנהדרין בתוקף והחכמים סברו להחליפו במנהיג אחר. נתנו עיניהם בראב"ע שהיה בסך הכול בן 18. ראב"ע נמלך באשתו והיא טענה כי הוא צעיר מדי למשרת נשיא הסנהדרין. אולם כשקם משנתו גילה שצמחו על לחיו 18 שערות **שיבה** – וזה היה סימן ברור שהוא נועד להנהגה.

כך שגיל "שבעים" – שהוא **אפילו יותר מגיל הפרישה המקובל כיום** – לא רק שאינו מהווה חיסרון במציאת עבודה, אלא להיפך: מסמל את הבשלות **להתחיל** את משרת ההנהגה הרמה ביותר. כך גם נפסק להלכה ברמב"ם כי בבחירת חברי הסנהדרין מעניקים **עדיפות "לבעלי שיבה"**, שכן העבודה הזו אינה מצריכה רק ידע, אלא בעיקר **הבשלה, ניסיון ובגרות שנוצרים עם השנים**. [אמר מי שאמר: 'אין מדינאי צעיר'. ומישהו אחר אמר: 'היזהרו מִסֵּפֶר זקן ומרופא צעיר'...].

2. **רמב"ם סנהדרין ב,ו:** צריך להשתדל ולבדוק ולחפש שיהיו כולן בעלי שיבה [ובן שבעים לשיבה]³.

בהתאם לכך מקובל בציבור הדתי עד היום, שהרבנים וראשי הישיבות הופכים להיות יותר ויותר מקובלים עם התקדמות הגיל. וכן כל משרות 'כלי הקודש', כמו שוחטים, מוהלים וכו', אינם מושפעים מהגיל, אלא רק ממצבו התפקודי-אישי של העובד. הקו הזה ראוי להדגשה מיוחדת לאור העובדה ההפוכה המקובלת בחוק האזרחי כיום, שקובע כי דיינים, רבנים ושופטים פורשים מעבודתם סביב גיל 70, ואילו ההלכה היהודית הפוכה מהקצה אל הקצה: זה דווקא הגיל הטוב ביותר **להתחיל הנהגה**.

מדרש אחר מציג עובדה עוד יותר מדהימה: האנשים החשובים בהיסטוריה של עם ישראל **החלו** את מנהיגותם בגיל **שמונים**. מדובר על תקופות הנהגה סוערות בימים המטלטלים ביותר בהיסטוריה היהודית, מול פרעה במצרים ומול המאבקים הפנימיים והחיצוניים בתקופת החורבן, ובכל זאת לא נמצאו אנשים מתאימים יותר אלא גדולי עולם קשישים שעברו בהרבה את גיל "שיבה".

ילקוט שמעוני תתקסה: משה היה במצרים מ' שנה ובמדן מ' שנה ופרנס את ישראל מ' שנה ... רבן יוחנן בן זכאי עסק בפרקמטיא מ' שנה ושמש חכמים מ' שנה ופרנס את ישראל מ' שנה. רבי עקיבא שימש חכמים מ' שנה ולמד תורה מ' שנה ופרנס את ישראל מ' שנה.

ואולי הביטוי הקיצוני ביותר הוא האמירה הבאה:

מגילה לא,ב: רבי שמעון בן אלעזר אומר: אם יאמרו לך זקנים סתור וילדים בנה - סתור ואל תבנה, מפני שסתירת זקנים בנין ובנין נערים סתירה. וסימן לדבר: רחבעם בן שלמה (מלכים א יב).

הסיפור היה, שרחבעם בן שלמה התמנה למלך והתלבט כיצד לגבש את מנהיגותו. הוא התייעץ עם יועצים צעירים והם המליצו לו לגלות נוקשות ולהכביד את נטל המיסים וכך הציבור יבין כי 'בחור חדש הגיע לשכונה'. מנגד, היועצים הזקנים של אביו, הציעו לו דווקא להקל את נטל המיסים וכך העם יראה בו מנהיג קשוב ונאמן. רחבעם העדיף את עצת הצעירים ואולם המהלך הפך להיות הרה גורל: העם מרד בו ומלכות ישראל התפרקה לשני חלקים: מלכות יהודה ומלכות ישראל בשמרון. המסקנה היא, אפוא, כי אפילו 'אם יאמרו הזקנים לסתור והצעירים יאמרו לבנות' – עדיפה עצת הזקנים.

ואחרי כל זה אנו שבים אל נקודת הבסיס ושואלים: למה להכביד על הזקנים? מדוע לא נצפה מהם לפרוש מעבודה ולקחת פסק זמן בשנים שנתרו להם בעולם?

אנו רוצים להציג שני היבטים רבי משמעות אודות ערך העבודה: אחד פשוט ופרקטי על פי התפיסה התורנית המקובלת, והשני מעמיק ומעורר השראה בכל שטחי החיים לפי התפיסה החסידית.

ג. אפתח בסיפור מתוך משפחתנו: סבי מצד אמי, ר' יצחק וולפא, ניהל במשך עשרות שנים את סניף בנק דיסקונט בכיכר השבת בירושלים. כשהגיע לגיל פנסיה, פרש מהבנק ונסע עם סבתו לביקור אצל הרבי מליובאוויטש. הם נכנסו לפגישת "יחידות" וסבי סיפר כי פרש מעבודתו בבנק בשל גילו. הרבי

³ להעיר מסנהדרין לו, ב: "אין מושיבין בסנהדרין זקן (ששכח כבר צער גידול בניו ואינו רחמני", רש"י), אך הרמב"ם הוסיף מילה אחת בהלכות סנהדרין ב,ג "לא זקן מופלג בשנים". היינו שסתם "שיבה" היא מעלה.

התפלא וטען שהוא צעיר מדי בשביל לפרוש ועליו להמשיך לעבוד. סבי הופתע מהדברים, שהרי הוא פרש על פי חוק ואיש לא שאל לרצונו, אך כמובן שתק מחמת כבודו של הרבי.

כשהם שבו ארצה, סבי מצא בתיבת הדואר מכתב שהגיע בעת שהותו בחו"ל. הייתה שם פנייה מהנהלת בנק פאג"י ובו מציעים לו להצטרף לשורות הבנק לאחר פרישתו מדיסקונט. התגובה הטבעית הייתה לדחות את ההצעה, הוא המתין זמן רב למנוחה הזו, אך לנגד עיניו עמדו דבריו המפורשים של הרבי והוא הצטרף לשורות פאג"י ועבד עוד כעשר שנים.

בואו נשים לב לדבר מעניין: החג השמח בשנה הוא חג הסוכות. בעוד שבחג הפסח לא נאמר בתורה אפילו פעם אחת לשון "שמחה", בחג השבועות נאמר פעם אחת לשון "שמחה", הנה בחג הסוכות הצטוונו שלוש פעמים: "ושמחת בחגך והיית אך שמח". אך מה יש בו בחג הסוכות שמשמח כל כך? אדרבה, החג אינו מצוין נס הצלה כמו פסח או מעמד מייסד של מתן תורה בשבועות?

3. ילקוט שמעוני תרנ"ד: בחג אתה מוצא שלוש שמחות, 'ושמחת, אך שמח, ושמחתם לפני ה', אבל בפסח אין אתה מוצא אפילו שמחה אחת ... אלא שבחג הסוכות ... התבואה ופירות האילן בפנים.

המדרש מעניק תובנה מהותית: חג הסוכות מהווה את סיום השנה החקלאית וכשעובדים – שמחים. כל עוד נמצא האדם בתוך שנת העבודה הוא מתקשה לשמוח, אך כשהשנה מסתיימת והוא מביט אחורה על כל שפעל ועשה הוא מתמלא אושר. וכאן אנו לומדים את התובנה העמוקה ביותר על אושר. כולם מחפשים סיפוק ושואלים מה יהפוך את החיים לבעלי משמעות? המדרש עונה את התשובה: עבודה ויצירה מעניקים תחושת ערך ומשמעות לחיים. האדם בטבעו הוא טיפוס יוצר ולכן העשייה ממלאת את חייו בחשק ובטעם.

במקביל, מצאנו דבר הפוך: ידוע שאישה יולדת הופכת להיות טמאה אחרי הלידה. וכן גבר בעל קרי הוא טמא. וכאן ידועה השאלה, מה מטמא בלידה ובבעל קרי? הרי שניהם עסקו ביצירת חיים ומה קושר ביניהם ובין מקרי הטומאה האחרים שעיקרם הוא המוות והיציאה מן החיים?

אחד ההסברים החשובים (על פי הכוזרי והאור החיים, הארכנו בשנה שעברה בשיעור לפרשת תז"מ) שהטומאה נוצרת כתוצאה מהתרוקנות החיות, הריקנות מאפשרת לכוחות הטומאה להתלבש על הגוף ולסחוט אותו. ואכן אצל יולדת ובעל קרי יש תחושה חזקה של ריקנות, משום שרגע קודם הם עסקו ביצירה הנעלה של החיים, הם היו שותפים של הקב"ה, ורגע אחר כך הם מתפרקים מהיצירה ושבים לחיים ארציים רגילים – וההתרוקנות מעשייה היא זו שמזמינה את כל הצרות.

בהקשר ישיר לענייננו, חז"ל אמרו דברים קשים: הבטלה והשעמום הם מקור החולי, הם שומטים את הכבוד והערך שרוחש האדם לעצמו. ובשפה בוטה יותר: הבטלה מקצרת חלילה את חייו של האדם.

אבות א, ט: אהוב את המלאכה - רבינו יונה: כי הבטלה מביאה את האדם לידי שעמום והיא מידת החולי... כי ביגיעה יהיה לו מנוחה [דווקא היגיעה מקנה תחושת השלמה פנימית].

נאמר זאת כך: זה לא שאנשים מפסיקים לעבוד כי הם מזדקנים, להיפך, הם מזדקנים כי הם מפסיקים לעבוד. פרישה מעבודה היא פגיעה כמעט ישירה בבריאותו של העובד. ולכן אל מול כל השיקולים שהובאו לעיל, כמו הצורך לתת עבודה לצעירים, חשוב לזכור את הנתון הזה: לשחרר אדם מהעבודה באמצע החיים, זה במידה מסוימת לסמן לו חלילה את תחילת הסוף של חייו. [שמעתי אמירה קשה: המילה 'פנסיה' היא ראשי תיבות: "פניו נפלו סוף ימיו הגיע"...].

לפי זה מבאר המדרש שמואל את דיוק הלשון: "אהוב את המלאכה" ולא סתם 'התפרנס מן המלאכה'. חז"ל באים ליצור מהפכה בראש: "אהוב את המלאכה", תעריך את המלאכה ותבין מהי תורמת לחיים שלך. בעוד שאצל רוב בני האדם המלאכה נתפסת במקרה הטוב כמו כורח, ובמקרה הרע כמו עונש (כמו שנאמר "בזעת אפיך תאכל לחם"), האמת היא שהמלאכה היא פסגת האושר, היא המתנה הגדולה ביותר שהאדם יכול להעניק לעצמו.

מדרש שמואל אבות שם: שלא יהא אוהב שכר המלאכה שנוטל על עשייתה ושונא המלאכה עצמה וקץ בה ... אלא יהיה שמח עם המלאכה וייהנה וישמח בעת עשייתה כאילו אינה עליו לטורח⁴.

עד כאן היבט פשוט לצורך להמשיך לעבוד כל עוד הגוף מאפשר זאת. אולם בתורתו של הרבי מוצאים היבט מרומם בהרבה אודות תכליתה של העשייה והמלאכה. הנושא לוכד את עצם משמעות חיינו.

ד. משל ישן מספר על יהודי שנכנס לבקר בעיר אחת. בכניסה לעיר עמד בית עלמין וכיון שלא היה לאותו אדם יותר מדי מה לעשות הוא עבר בין המצבות לחפש שמות מוכרים... לפתע הבחין בתופעה מפחידה שהממה אותו. על המצבות היו כתובות שנות חיים מעטות מאוד. על מצבה אחת נכתב שהאיש חי שלוש שנים, על מצבה אחרת נכתב שהאיש חי ארבע שנים וכן הלאה. הוא נבהל, הוא חש שנכנס לעיר מקוללת שתושביה מתים בגילאי ילדים.

הוא צעד לכיוון בית הכנסת והנה רואה תופעה הפוכה: ההיכל מלא באנשים מבוגרים. הוא לא הצליח להבין מה הולך כאן. איך בית הכנסת מלא בישישים ובית העלמין בכאלו שמתו בגיל ילדים? מישהו התנדב להסביר לו: אצלנו מודדים את שנות החיים בדרך אחרת מהמקובל. אנו לא מתבוננים בתעודת הזהות, אלא כל אדם מחזיק פנקס קטן ובו מסמן בסוף יום איזה יום היה לו. אם עשה דבר משמעותי הוא רושם וי, אם לא – מסמן איקס. בסוף חייו, החברא קדישא עוברים על הפנקס וסך הימים החיוביים שנצברו לו הוא משך השנים הנכתב על המצבה...

הסיפור הזה מעביר מסר עמוק: זה לא שאנו עובדים כדי לתת טעם בחיים, אלא להיפך: **החיים נועדו עבור העבודה!** החיים הם משימה וכל רגע שאנחנו פה בעולם – הוא עוד רגע של עבודה המוטלת עלינו. בלי לעבוד – החיים הם חסרי ייעוד.

התפיסה החשובה שעומדת בבסיס היהדות היא כזו: **לעולם יש מטרה, ולבני האדם יש מטרה.** לא הגענו לכאן בגלל פיצוץ מקרי ששפך חיים על כדור הארץ, וגם לא בגלל שלהורים שלנו שעמם והם הביאו ילד שיטפל בהם לעת זקנה, אלא ליקום כולו יש מטרה כללית וכל אחד מאתנו הוא הפועל שמיישם את המטרה הזו. **סך רגעי חיינו הם סך המשימות המוטלות עלינו במימוש המטרה⁵.**

הקב"ה מעביר את המסר הזה מיד במשימה הראשונה שהוא מטיל על האדם רגע אחרי בריאתו:

אבות דרב נתן יא,א: רבי שמעון בן אלעזר אומר: אדם הראשון לא טעם כלום עד שעשה מלאכה, שנאמר 'ויניחהו בגן עדן לעבדה ולשמרה' והדר 'מכל עצי הגן אכול תאכל'.

נשים לב: הקב"ה לא נתן לו לאכול עד שהאדם קיבל על עצמו משימות לעשות. שכן העבודה היא לא דרך להנעים את החיים (שאז האוכל הוא קודם), אלא להיפך: החיים הם דרך לעשות את העבודה. וכך נאמר ביחס לכל בני האדם באשר הם והאנושות בכלל:

בראשית ב,ג: ויברך אלוקים את יום השביעי ויקדש אותו כי בו שבת מכל מלאכתו אשר ברא אלוקים לעשות – רש"י במדרש: לעשות – לתקן.

רש"י מתקשה בשאלה גדולה: הרי הנוסח כולו נאמר בלשון עבר, "ויברך, ויקדש, שבת, ברא" ולמה אם כן נאמר "לעשות" בלשון עתיד? רש"י עונה מילה אחת שהיא כל סיפור חיינו: "לעשות – לתקן". הקב"ה הועיד לנו את השיפוצים. הוא ברא ויצר את התשתית, כעת הוא השאיר לנו את המשימה הגדולה "לעבדה ולשמרה".

במובן הפשוט, המשימה היא לפתח ולשכלל את העולם מבחינה ציוויליזציונית, "עמל מלאכה", כפי הנאמר: "פרו ורבו ומלאו את הארץ וכבשוה". ולכן כל אדם שעובד בעבודה כלשהי, מתיקון תריסים

⁴ העיקרון הזה מוביל לדין הלכתי מעניין (משנה כתובות ה,ה): אשה עשירה שהתחתנה והכניסה עבדים ושפחות רבים לביתה, בעלה יכול לכפות אותה לעשות בצמר, שהבטלה מביאה לידי זימה ושעמום.
⁵ אמרה: ישנם שני סוגי לוחות שנה: לוח נתלש (לוח ציון) בו תולשים בסוף יום את הדף של היום ובסוף השנה לא נשאר כלום מכל השנה. ויש יומן שנתי, בו ממלאים כל יום משימות, ובסוף השנה רואים שהייתה כאן שנה...

עד ייצור חלליות הוא שותף למעשה בראשית. אולם במובן מעמיק יותר, המשימה היא "עמל תורה" ו"עמל שיחה", ליעד את העולם אל תכלית המטרה שלו, להיות מקום ראוי להשראת השכינה.

התפיסה היהודית המהפכנית הזו - אודות מהות החיים כתקופה של משימה ועבודה - מגיעה לקונפליקט נהדר במדרש היפה הבא:

ויקרא רבה כה,ה: אדריונוס יישחקו עצמותיו טייל בשבילי טבריה. ראה זקן אחד שחופר ערוגות ונוטע שתילים. אמר: סבא, סבא, בן כמה אתה? אמר הזקן: בן מאה. אמר אדריונוס: אם היית עובד בצעירותך, לא היית נאלץ להתייגע עתה. אמר הזקן עבדתי ונטעתי בצעירותי. אמר אדריונוס: ואם הנך בן מאה, אתה סבור שתאכל מהנטיעות הללו? אמר הזקן: אם אזכה אוכל ואם לא - כשם שיגעו אבותי בשבילי, כך אני יגע בשביל בני. אמר אדריונוס, אם תזכה לאכול - תביא לי צמחו תאנים והזקן מילא סל והביא לקיסר. אדריונוס מילא את הסל בזהב ואמר: בוראו כיבדו ואני לא אכבדו!?

התפיסה הרומאית (והמקובלת) סוברת שאדם עובד בשביל לאכול, ולכן כשיש מה לאכול, הגיע הזמן לנוח וליהנות מהחיים. התפיסה היהודית היא הפוכה: אדם אוכל כדי שהוא יוכל לחיות ולעשות את המשימות שמוטלות עליו ולכן המלאכה אינה מסתיימת עד בוא הגאולה. אם הקב"ה נתן עוד יום של חיים - זאת הזמנה וקריאה לעוד משימה חשובה.

היום יום כט טבת: אנחנו פועלי יום אנחנו. יום הוא אור ועבודתנו היא עבודת האור, להאיר את העולם באור התורה. ומלבד כי צריך לעמוד בעצמו במעמד ומצב טוב בעזרת ה', הנה כל העבודה היא לזכות להעמיד תלמידים, אנשים ישרים אשר יהיו מסורים בליבם ובדעתם אל הכוונה הפנימית.

נאמר זאת כך: העובדה שאדם חי אומרת שיש משהו או משהו זקוק לו. בכך מבאר הזוהר את המילים "זקן בא בימים", שכן אברהם הגיע עם כל ימיו למעלה. כל יום היה צבוע במשימה ופעולה טובה שחולל באותו יום.

תורת מנחם תשיב א/267: נאמר 'ואברהם זקן בא בימים' ומבאר בזוהר על הפסוק, ד'בא בימים' פירושו בא בימים שלמים, שאברהם הגיע עם כל ימיו ולבושיו כשהם שלמים. משום שהימים הם בחינת לבושים להלביש את נשמת האדם והם הם לבושי התורה ומצוות שעל ידם ממשיך עליו אחדותו יתברך.

ה. לפי היסוד הזה, העומד בבסיס המחשבה של תורת הרבי מליובאוויטש, הסביר הרבי במשך השנים עניינים רבים. הנה שתי דוגמאות מתקוות מדבש:

א. דרכו של יהודי ירא שמים היא לכבד את השבת ולהפסיק לעבוד משך זמן לפני השבת. יתירה מכך: מצווה להוסיף בקדושת השבת ולקבל אותה בפועל עוד לפני השקיעה, במה שמכונה "תוספת שבת". והנה מוצאים את ההיפך הגמור אצל הקב"ה. ריבונו של עולם בעצמו, שכל מנוחת השבת שלנו מתרחשת בעקבות המנוחה שלו, הפגין באופן נחרץ התנהגות הפוכה.

התורה אומרת דבר קשה: "ויכל אלוקים ביום השביעי! מלאכתו אשר עשה", וכאילו ה' עבד בשבת עצמה. חז"ל מסבירים כי ה' עבד עד השנייה האחרונה ממש (היכה בקורנס לפני שבת והקורנס נחת על הברזל בכניסת השבת) ולכן נראה כאילו עבד בשבת.

והשאלה מתבקשת? מה המסר בכך? כיצד ה' מראה דוגמה של עבודה עד השנייה האחרונה? ואף שאצל הקב"ה שידוע עתיו ורגעיו, אין את החשש שיתגלגל לעבוד בשבת, אך עדיין מדוע לא לכבד את השבת ולסיים לעבוד שעתים קודם? אחרי הכול, ה' סיים שבוע עמוס בכל מלאכת הבריאה ומה בכך שהיה נח מעט לפני שבת?

הרבי הוציא מכך יסוד אדיר (לקו"ש ה/34): ה' רצה ללמד שעוד רגע הוא עוד משימה. אם ישנו עוד רגע בו אפשר לעבוד ולתקן משהו בעולם (ואצל הקב"ה אין את החשש שיבוא לעבוד בשבת עצמה) - מצווה וחובה לעשות זאת.

ב. ידוע כי התורה אינה מזכירה עונש של **כליאה**. בתורה ישנם עונשים חמורים בהרבה בדמות מלקות ומוות, אך לא שלילת החירות בתוך כלא. [רק הכנסה ל'משמר' עד שיבורר הדין, מה שנקרא 'מעצר עד תום ההליכים', אך לא כלא].

מדוע שוללת התורה את הכלא? הסביר הרבי כמה פעמים רעיון יסודי (תורת מנחם תשי/194 ובכ"מ): מהות החיים היא קריאה לעשייה ולכן **לא שייך למנוע אדם מלעשות**. הפסקת עשייה וכליאתו בתוך מתחם סגור היא גרועה מהמוות. אלו חיים שאין בהם חיים. ולפי זה ביאר הרבי מה שהתורה כן מצווה לכלוא ב"ערי מקלט", שכן ערי מקלט הם ערים פעילות, מתפקדות ושוקקות חיים והאדם יכול להמשיך שם את לימודיו ואת מלאכתו.

ו. תכל"ס, למרות כל האמור, מציאות החיים בעולם היא שעובדים כן נקראים לצאת לפנסיה. וכיון שכל דבר הוא בהשגחה פרטית וצריך למצוא את הטוב בכל מצב, יש לומר שגם המצב הזה מכון משמים.

האברבנאל כותב רעיון נפלא: התורה מצווה את המצווה הקיצונית של שנת "השמיטה", בה כל המשק שובת ממלאכה במשך כל השנה השביעית וזאת בתור רמז **לעשור השביעי** בחיי האדם. נאמר "ימי שנותינו בהם שבעים שנה", היינו שזה התקן הרשמי של משך החיים. והתורה רוצה לרמוז כי העשור השביעי (ואילך) אמור להיות מוקדש לגמרי לחלק הרוחני של החיים, בלימוד תורה וקיום מצוות. וכך אכן נוהגים יהודים מבוגרים מדורי דורות אשר השנים המאוחרות מוקדשות יותר לעשייה רוחנית.

5. אברבנאל פרשת בהר: ובשנה השביעית שבת שבתון להעיר ולרמוז שימי שנותינו שבעים שנה. וחמשים שנה אחרי הילדות הוא איש זרוע לו הארץ ולכן יזרע שדהו ויזמור כרמו ויאסוף את תבואתו אמנם בשנה השביעית שהוא רמז לעשרת השנים האחרונים מימיו אין ראוי שיעבוד עוד כי אז תדבק הנפש עם בוראה ותעזוב העסקים הגשמיים.

נסיים בסיפור עוצמתי: אחד מגדולי האדמורי"ם בפולין לפני כמאתיים שנה היה "היהודי הקדוש מפשיסחא". בצעירותו, לפני שהחל להנהיג חצר, עבד כסוחר ולא התרועע עם הבריות. פעם תקפה אותו מחלה קשה והוא התקרב למות. הרופאים הבכירים נואשו מלרפא אותו. בנו נסע במהירות לרבו, החוזה מלובלין וביקש רחמים עבורו.

החוזה אמר כך: כתוב בפרשת שלח "שלח לך אנשים ויתורו", ואפשר לפרש כי כאשר אדם מסיים את שליחותו בעולם, הקב"ה שולח לו אנשים ש"יתורו סביבו", ידברו ויתיעצו עמו וכיון שיש לו **שליחות חדשה בעולם** – להורות את האנשים – הוא **מקבל עוד שנות חיים**. היהודי הקדוש קיבל על עצמו להנהיג עדת חסידים והוא נרפא ממחלתו וחי עוד שנים רבות.

כתיבת השיעור והפצתו באופן חופשי

מתאפשרת בתמיכתם של שלוחי הרבי ברחבי תבל

ובחסותו האדיבה של הנגיד החסידי

ר' שניאור ורעייתו יוכבד שיחיו מינסקי

להצלחה רבה בכל ענייניהם

ולעילוי נשמת מרת

שיינא בעשא בתיה בת יוסף דב